

Азаров Д. С.,
кандидат юридичних наук, доцент
декан факультету правничих наук
(Національний університет
«Києво-Могилянська академія»)

Венгер В. М.,
кандидат юридичних наук,
виконавчий директор
Центру дослідження верховенства права
(Національний університет
«Києво-Могилянська академія»)

ЗЛОЧИНИ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ В УКРАЇНІ: ВСТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ ЯК СКЛАДОВА ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

У цій публікації ми пропонуємо на суд читачів виклад концептуальних основ запровадження специфічного механізму перехідного правосуддя, який полягатиме у судовій фіксації юридичних фактів вчинення російськими військовими злочинів у ході війни проти України.

Передумови.

Станом на 1 липня 2022 р. на сайті Офісу Генерального прокурора заявлено про реєстрацію понад 20 тисяч воєнних злочинів, вчинених збройними силами та іншими мілітарними формуваннями Російської Федерації від початку повномасштабної агресії проти України [1]. Скільки злочинів насправді вчинили російські окупанти, мабуть, не знає ніхто. Найімовірніше, реальна кількість є значно більшою, можливо, в рази більшою.

Величезна кількість цих злочинів, існуючі обмеження воєнного стану, а також неможливість ефективного проведення слідчих дій на значній території України дає підстави припускати, що українські органи правопорядку не завжди матимуть об'єктивну можливість забезпечити належне досудове розслідування. Самоочевидно, що в більшості випадків не буде змоги встановити особу злочинця. Це означає, що відповідні кримінальні провадження ніколи не перейдуть у стадію судового розгляду та не закінчатся обвинувальними вироками, а зібрані матеріали і докази осядуть у сейфах слідчих. Гіркий досвід розслідування «справ Майдану» дає підстави побоюватись саме такого розвитку подій.

Відсутність остаточного судового рішення в таких провадженнях унеможливить встановлення правди та забезпечення справедливості. Водночас

українське суспільство та постраждалі від конкретних злочинів поступово втрачатимуть надію на визнання їхнього статусу та належне відновлення порушених прав та/або відшкодування заподіяної шкоди. При цьому, посилюється ризик закінчення строків досудового розслідування на національному рівні та зникнення доказів або втрати ними ознак допустимості.

Звернення до органів правопорядку із заявами про вчинення кримінальних правопорушень у ході військової агресії, на нашу думку, не можна розглядати як альтернативу судовим рішенням. Юридично, постраждалі навіть не будуть вважатися потерпілими від злочинів, адже відповідні діяння не будуть визнані злочинами у судовому порядку. Повідомлення про заподіяну шкоду через портал «Дія», сайт Офісу Генерального прокурора, інші існуючі канали не мають чітко визначених правових наслідків і не дають можливості постраждалим отримати документальне підтвердження відповідного юридичного факту.

У цьому контексті існуючі правові механізми видаються такими, що не спрацюють. Проте успішність постконфліктного правосуддя може істотно залежати від правових рішень, які ухвалено під час конфлікту, особливо якщо цей конфлікт є відносно тривалим. Йдеться не лише про законодавчі рішення, а й про рішення, що ухвалюються в процесі застосування правових норм. Слід шукати правові механізми перехідного періоду, які під час війни зможуть закласти підґрунтя для ефективного здійснення правосуддя після нашої перемоги.

Перехідне правосуддя або правосуддя перехідного періоду (transitional justice) часто розглядається як сукупність постконфліктних або поставторитарних юридичних практик, коли потрібно подолати відповідні проблеми минулого [2, с. 9; 3, с. 7].

Наведене розуміння перехідного правосуддя, на нашу думку, обумовлюється контекстом зародження і розвитку цієї юридичної течії – перехідні юридичні практики переважно застосовувалися після подолання конфлікту чи повалення авторитаризму, коли суспільства ставали на шлях побудови демократії. Більше того, такі практики і механізми запроваджувались, як правило, після внутрішніх конфліктів.

Утім, немає підстав відкидати можливість здійснення перехідного правосуддя під час конфлікту, особливо міжнаціонального конфлікту. Незважаючи на те, що у доповіді Генерального секретаря ООН, присвяченій верховенству права і перехідному правосуддю, робиться акцент на спадщині минулого, назва цієї доповіді говорить сама за себе: «The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies» (Верховенство права та перехідне правосуддя в конфліктних та постконфліктних суспільствах) [4]. Дослідження засвідчують, що більшість країн, які пережили чи переживають конфлікти, застосовували або нині застосовують ті чи ті перехідні правові механізми і під час конфлікту [5].

Від початку агресії РФ проти України у 2014 році наша держава зробила певні, хоч і не надто сміливі кроки у напрямі запровадження механізмів перехідного правосуддя. Нині ми маємо діяти активніше.

Пропозиція.

Видається за доцільне створити спеціальний процесуальний механізм (процедуру перехідного правосуддя), який дозволить постраждалим від діянь, що мають ознаки злочинів, вчинених військовослужбовцями РФ в ході військової агресії проти України, в судовому порядку встановлювати юридичні факти щодо:

вчинення діяння, що має ознаки злочину;

вчинення цього діяння військовослужбовцями РФ в ході військової агресії проти України;

порушення прав конкретних осіб, постраждалих від такого діяння (потерпілих);

ступеня порушення прав постраждалих, виду і розміру заподіяної шкоди;

фактичних даних, які будуть доказами в кримінальному провадженні.

Такий механізм існуватиме на стику кримінального та цивільного процесів та функціонуватиме в межах кримінального провадження або даватиме можливість ініціювати досудове розслідування після встановлення судом зазначених юридичних фактів.

Пропонований механізм має впроваджуватись з урахуванням практики застосування існуючих процедур, зокрема, допиту свідка або потерпілого в суді під час досудового розслідування (ст. 225 КПК України), а також узгоджуватись із нормами про цивільний позов у кримінальному провадженні.

Очікувані результати.

Цей механізм має передбачати можливість прийняття проміжного судового рішення на стадії досудового розслідування. Таке судове рішення дозволить:

забезпечити встановлення справедливості та недопущення порушення прав постраждалих людей через складні обставини війни або недоліки кримінального процесуального законодавства, наприклад, пропуск строків досудового розслідування;

створити процесуальну основу для подальшого притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності на національному та/або міжнародному рівні;

сформуванню юридичне підґрунтя для відновлення прав та/або відшкодування шкоди, спричиненої діяннями, що мають ознаки злочинів, вчинених військовослужбовцями РФ в ході військової агресії проти України;

запобігти виникненню у майбутньому обставин, що унеможливають збирання доказів або зумовляють втрату доказами ознак допустимості, та забезпечити принцип безпосереднього дослідження доказів та отримання показань судом;

передбачити у законодавстві додаткові можливості для судового контролю за діяльністю органів правопорядку з розслідування злочинів, пов'язаних із військовою агресією РФ проти України.

Соціологічне опитування доводить, що більше половини українців виступають за те, аби держава вже зараз розробляла план переходу від війни до мирного стану [6]. Очевидно, що такий план повинен включати і правові рішення. Сподіваємось, цей сигнал влада почує.

---

1. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 01.07.2022).

2. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатовського. К.: «РУМЕС», 2017. 592 с.

3. Transitional Justice Theories, Mechanisms and Debates / Edited By Hakeem O. Yusuf, Hugo van der Merwe. Routledge, 2022. 303 p.

4. United Nations Secretary General. The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies. *UN Doc. S/2004/616 (3 August 2004)*.

5. Binningsbø H. M., Cyanne L. Justice During Armed Conflict: Trends and Implications. Conflict Trends. Oslo: PRIO, 2018. URL: <https://www.prio.org/publications/11004> (дата звернення: 01.07.2022).

6. Як українці ставляться до перехідного правосуддя – соціологічне дослідження. Центр прав людини ZMINA. URL: <https://zmina.info/articles/doslidnyky-rozpovily-pro-stavlennya-ukrayincziv-do-perehidnogo-pravosuddya/> (дата звернення: 01.07.2022).

Анісімов Г. М.,

кандидат юридичних наук, доцент

Фомін С. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року № 4652-VI (введений в дію 20 травня 2012 року) ст. 75 Кримінального кодексу України (далі – КК) доповнено ч. 2 такого змісту: «2. Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням». Вказані положення у їх взаємозв'язку із приписами глави 35